

Солнишкіна А. А.

кандидат соціологічних наук,

доцент кафедри соціальної роботи

*факультету медичних технологій діагностики та реабілітації
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

МУЛЬТИДИСЦИПЛІНАРНІ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ ГЕНОЦИДУ: СОЦІОЛОГІЧНІ, СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ, СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ

Метою даної наукової публікації є аналіз досвіду викладання теми Голокосту та геноциду для студентів соціально-психологічного напрямку із вивченням історичних, соціальних, економічних та соціокультурних контекстів.

Довгий час необхідність дослідження проблеми геноциду нівелювалася в соціологічній науці.

Але завдяки соціологам Хелен Фейн, Зігмунту Бауману та Лео Куперу були відкриті двері до соціологічного підходу до вивчення проблематики геноциду [1, р. 164-165].

Завдяки вищезгаданім соціологам була здійснена соціальна категоризація в цьому складному питанні.

Соціологи стверджували, що не існує єдиної формули, завдяки яким геноцид спалахує та поширюється.

Для ранніх досліджень соціологічного аналізу важливі два напрямки:

1) Вивчення факторів, причин та умов, за яких певна група людей стає out-group («поза-групою»);

2) Які умови призводять до того, що жорстоке поводження та приниження людей, переростають в геноцид.

На думку Хелен Фейн, ризик проявів геноциду збільшується, якщо політичні еліти адоптують нову формулу чи наратив для того, щоб виправдати та утвердити їх політичний контроль [1, р. 164-165].

Дослідник Купер робив спроби проаналізувати невдачі та дуже часто неспроможність завадити жорстокості та масовому винищенню певних груп людей. Купер аналізував соціальні процеси завдяки яким групи виключаються, маргіналізуються та якими засобами чиниться раціоналізація масових вбивств в розумі кривдників та злочинців.

Саме поляризація на думку Лео Купера затверджує стратегії виокремлення людей. Деструкція, ескалація конфлікту, «нормалізація та виправдання насильства», поляризація, що призводить до тортур, жорстокості по відношенню до жінок, дітей, людей похилого віку – саме

ці дії артикулюються в суспільстві як «нормативне та корисне для суспільства» [1, р. 164-165].

Інтерес та наукову цінність для дослідників проблеми геноциду є концепція Андерсона та Брауера відносно ключових соціально-економічних аспектів геноциду та масових вбивств.

Важливими аспектами цієї концепції є те, що дослідники проводять зв'язки між економічними проблемами та фактами наявності геноциду та масових вбивств.

Андерсон та Бауер проаналізували наступні фактори:

1. Геноцид це вибір, а вибір включає як раціональні так і нераціональні аспекти.

2. Ризик погіршення економічних умов і країни, яка здійснює акти геноциду, і країни, що потерпає від злочинних дій [1, р. 177].

3. Злочини геноциду впливають на економіку. Дослідники Андерсон та Бауер виділяють п'ять економічних каналів впливу (так звані 5 D: Disruption, Diversion, Displacement, Destruction, Development), а саме: крах, відхилення, переміщення, деструкція, розвиток.

4. Геноцид та масові вбивства – це модифікація привласнення добробуту та статків тієї чи іншої групи.

5. Акти геноциду можуть проходити при підтримці бізнес-організацій.

6. Геноцид спотворює та деформує соціальну підтримку економіки [1, р. 177].

Далі хотілося би поділитися практичними аспектами дослідження геноциду в соціальному, психологічному та історичному контекстах.

В соціально-психологічній перспективі вчені розглядали три ключові соціальні ролі в процесі геноциду: злочинці, сторонні спостерігачі або свідки та жертви.

Проте науковець Хілберг зазначав, що даний дослідницький трикутник хоча і має місце бути, проте не завжди дає повноцінну достовірну інформацію про мотиви, індивідуальну поведінку.

Науковці Браун, Стеінлауф, Бауман фіксували випадки, коли злочинці відчували себе жертвами, які виконують злочинні накази, свідки ставали жертвами, жертви виходили на шляхи помсти кривдникам, а деякі встигли побувати в усіх цих ролях. А вчені Вол та Антебі досліджували «наси́льство як засіб оборони» [2, р. 3-4].

Описуючи наслідки геноциду та шукаючи шляхи надання ефективної кризової допомоги та соціальної підтримки жертвам масового насилля, вчені робили акцент на трансгенераційних травмах [2, р. 6].

Впровадження знань про генезис, причини та наслідки геноциду в освітній процес.

В 2020 році авторка статті прийняла участь в Літній Школі зі студій Голокосту в Україні *Центру* перспективних досліджень *Голокосту*

імені Джека, Джозефа і Мортона Менделів Меморіального музею Голокосту США.

Після завершення цього проекту нею було включено до освітнього процесу серед студентів Дніпровського Індустріального коледжу такі елементи:

1). Обговорення аспектів соціальної роботи під час Другої світової війни та соціальна допомога біженцям та жертвам Голокосту

2). Читання щоденників Анни Франк, Елен Берр, Едіт Еви Егер, книг Віктора Франкла, Януша Корчака, Елі Візеля.

Разом зі студентами кафедри соціальної роботи факультету медичних технологій діагностики та реабілітації Дніпровського національного університету імені Олеса Гончара був проведений Соціальний лекторій та обговорення книги Міколая Грінберга «Я звинувачую Аушвіц», яка стосується другого покоління жертв Голокосту, і в якій піднімається проблема посттравматичного стресового розладу. 24 родинні історії дітей бранців концентраційних таборів, проблема травми покоління.

Через всі ці історії проходить довге замовчування батьками своїх історій життя.

Постійна економія на всьому, особливо ставлення до їжі навіть в мирні часи пройшло через все життя дітей колишніх в'язнів концтаборів, саме ці звички вони транслиували і дітям.

Саме діти тих, що вижили в Голокості створювали громадські організації, приймали участь в проєктах меморіалізації та увічнення пам'яті жертв трагедії, були випадки, що вчилися на соціальних працівників або ставали правозахисниками для того, щоб допомагати людям [3, с. 152-153].

Студенти отримали інформацію про Фонд Стівена Спілберга, який збирає інформацію та свідчення про тих, хто врятувався під геноциду.

В 2022 році завдяки отриманими знанням та дослідницькій стипендії United States Holocaust Memorial Museum авторка статті розробила та поступово впроваджує в життя наукові заходи із висвітлення та дослідження соціально-психологічних аспектів питання геноциду із акцентом на українську історію. Аналіз книги Рея Брендона та Венді Лауер «Шоа в Україні» є ключовим для розуміння історичного контексту.

Також книга «Бабин Яр» Анатолія Кузнецова є важливою для передання історичних реалій.

При викладанні цих гострих, важких, сензитивних тем використовується історичний контекст, соціально-психологічний аналіз, міжнародний та світовий досвід соціально-економічної допомоги жертвам геноциду.

Під час проведення занять використовуються технології дискусійних кіноклубів, соціальних читань, переглядів музейних колекцій.

Впровадження цих технологій в освітній процес вже довело свою ефективність.

Для соціальних працівників важливим є питання дослідження повсякденного жертв Голокосту, їх взаємовідносин, реабілітації та адаптації після завершення війни та звільнення.

Даний дискурс планується вивчати за допомогою літературних творів (наприклад, «Картотека Живих» Н.Фріда, «Вибір» Едіт Еви Егер).

Важливим є ретроспективний аналіз відновлення, повернення до мирного життя, возз'єднання з родинами.

Також за допомогою листів та музейних матеріалів досліджуються копінг-стратегії виживання в таких складних умовах.

Дані вивчення та проведення історичних паралелей допоможуть конкретизувати напрями в умовах сьогодення та покращити шляхи реабілітації та адаптації в українському суспільстві під час російської агресії.

Робота із жертвами геноциду потребуватиме професіоналізму, дотримання етичних стандартів, а також надання кваліфікованої соціальної, психологічної та психологічної допомоги.

Подальші дослідження авторка статті планує пов'язати із дослідженням аспектів соціально-психологічної реабілітації та життя в післявоєнні часи.

Список використаних джерел:

1. Charles H. Anderson Genocide: perspectives from the social sciences. Working Papers 1508, College of the Holy Cross, Department of Economics, 2015. P. 151–188.
2. Johanna Ray Vollhardt and Michal Bilewicz. After the Genocide: Psychological Perspectives on Victim, Bystander, and Perpetrator Groups. *Journal of social issues*. Vol. 69. No 1. P. 1–15.
3. Миколай Грінберг. Я звинувачую Аушвіц. Родинні історії. Чернівці, 2020. 304 с.
4. Шоа в Україні: історія, свідчення, увічнення за редакцією Рея Брандона та Венді Лауер. Київ, 2015. 509 с.